

Bc. Hana Kosejková

**Deportace Čečenců a Ingušů.
Příspěvek k dějinám Kavkazu ve druhé polovině 20. století**

Hlavním předmětem diplomové práce je jedna z nejrozsáhlejších deportací, které provedl stalinský režim v SSSR, týkající se čečenského a ingušského národa a jejich důsledků.

Diplomová práce již na první pohled zaujme svým rozsahem i kvalitou formálního zpracování. Obsahuje cca 120 stran základního textu doplněného o přílohy. Mezi ty patří čtenářsky vstřícné výklady zkratk i neustále se měnících názvů klíčových sovětských institucí, ze sekundární literatury převzaté mapy, ale především memoráty přímých účastníků čečensko-ingušských deportací. Za zajímavý nápad považuji přetištění úředních formulářů spojených s deportací a vyhnáním, jež mají vypovídající schopnost samy o sobě. Diplomantka pracuje se sekundární literaturou v několika světových jazycích a její práce obsahuje přes 700 poznámek pod čarou.

Diplomová práce je psána čtivě, s dobrou znalostí problematiky a přehledně shromážděnými argumenty. Ve většině textu shrnuje známá fakta, ale v příloze nabízí přímé výpovědi deportovaných osob, které pořídila autorka a ty jsou samy o sobě cenným přínosem. Na první pohled se tak nejen naplňují, ale i překračují požadavky kladené na diplomovou práci. Ta neobsahuje žádné zásadní nedostatky a díky své čtivosti by po určitých úpravách byla vhodná k publikaci. Z tohoto důvodu necht' jsou dále uvedené názory oponenta chápány jako náměty k úpravám právě za tímto účelem.

Především by bylo vhodné upravit titul, respektive podtitul práce. Deportace se odehrála v roce 1944, a proto není na místě hovořit pouze o „druhé polovině 20. století“. Pro lepší pochopení ústředních událostí by bylo vhodné také pojednat o kontextu dlouhého a bolestného včleňování kavkazského areálu do ruské říše. Zvláště 19. století zde zanechalo řadu otevřených ran, mezi něž patřily také přesuny obyvatelstva do osmanské říše. Pro deportace Vajnachů tak existoval určitý předobraz. Přesuny obyvatel však nebyly výsadou pouze Ruska. Deportacemi se rozhodly řešit své bezpečnostní problémy i jiné země. Konkrétně osmanská říše se po vítězství mladoturků rozhodla využít všechny prostředky k omezení vlivu křesťanského obyvatelstva; „deportace“ roku 1915 tu byla pouze formálním rámcem ke genocidě Arménů, Asyřanů a dalších národů. Právě rusko-osmanské a křesťansko-muslimské vztahy jsou tím širším rámcem, do nějž osudy kavkazských národů patří a které by v této souvislosti měly být zmíněny.

Je také důležité si uvědomit rozdíl mezi přesuny obyvatelstva, deportacemi a genocidou. Ty by bylo vhodné v teoretické rovině rozlišit (i když v reálné historické skutečnosti mohou splývat) a odkázat i na existující literaturu k tomuto problému. Domnívám se, že v daném případě není na místě pojem genocida. Samy přesuny obyvatel v stalinském SSSR byly jedním z prostředků, jak vykořenit náboženské a národní tradice a udělat z obyvatel poslušné otroky zruďného státního mechanismu. V případě větších národů se také deportovalo a vyhlazovalo, ovšem obětí byly „pouze“ jednotlivé vrstvy či třídy obyvatel (intelligence, kulaci apod.): jedná se proto o týž jev, jen se bezprostředně nedotýká celého národa. Pokud na pojmu genocida trváme, pak by snad bylo správnější označit za genocidní celý systém – směřoval k *částečné* fyzické a *úplné* mravní a kulturní genocidě celé země. Zde by mohl pomoci širší rámec fenoménu národnostních deportací v SSSR – ten je práci pouze naznačen a čečenská a ingušská deportace proto vyznívá jako singularita.

Je v podstatě přirozené, že badatel zabývající se takto citově exponovanou záležitostí spočívající v poškození celého národa se argumentačně staví za jeho práva a přejímá jeho

hledisko. Je obtížné zůstat neutrální, ale přesto by se o to měl pokusit. Neměl by především propadat nacionalistickým stereotypům té či oné strany. V práci se objevují výtky, které můžeme u horských národů uslyšet vůči „Rusům“, stejně jako vůči sobě navzájem (Vajnachové versus Osetinci či národy Dagestánu). Reálné vzpomínky však odkrývají skutečnou podstatu dobra a zla, které prochází bez výjimky všemi národy a komunitami. Rusové (což v daném pojetí bývají všichni ruskojazyční) mohou být dobří, kdyžto zlí naopak mohou být Kazaši, Osetinci či příslušníci vlastní komunity. Nositeli zla v daném případě nejsou národy, ale systém: nejprve arogance velkých říší, poté fanatismus násilných ideologií a nakonec nesmyslná krutost stalinistického mlýnku na maso. Je známo, že ti, kteří o deportacích rozhodovali, patřili k různým národům. Stačí vzpomenout Stalina a Beriju, ale stejně tak mnohonárodnostní obrázek vidíme v tehdejší polytbyru a na dalších úrovních sovětské správy a bezpečnostního aparátu. Domnívám se, že v takto zvrácené době, jako byl stalinismus, nejde rozlišovat mezi národy postiženými a nepostiženými. V žádné době však nelze uplatňovat princip kolektivní viny, a to zvláště na národním principu. V případě prostých lidí, kteří jsou oběťmi, je takový přístup omluvitelný. Badatel však musí tyto záležitosti komentovat.

Další diskusní rovinou v práci je také teze, že národnostní konflikty na severním Kavkaze jsou důsledkem stalinských deportací. Tato teze se objevuje dokonce v názvu páté kapitoly. Je lákavá, protože by mohla objasnit i současné problémy, které tento region prožívá. Abychom se nenechali svádět ke zjednodušeným závěrům, je nejlepší opět pohlédnout na širší kontext kavkazského areálu. Jeho složité dějiny na rozhraní několika světových říší, koexistence několika náboženství, desítek různojazyčných národů a v neposlední řadě vliv moderních ideologií (nacionalismus, bolševismus, panturkismus atd.) z něj dělají mimořádně obtížný fenomén, který není svoditelný k jednomu výkladovému rámci. „Problémy“ regionu mají své kořeny mnohem dávější a spojené s více faktory. Deportace však dřímající konflikty bezpochyby eskalovala.

Zmíňme na závěr několik drobností. Byl Stalin Gruzín či Osetínek (s. 24)? Pozn. č. 119 čerpá ze zjevně nevědecké práce. K deportaci bylo patrně připraveno 14200 vagonů, nikoli vlakových souprav (s. 34). Několikrát je zaměněno „ruský“ a „sovětský“ – např. s. 41, „ruských vojsk“, s. 73 „podepsalo i Rusko“. Kalmykové jsou označeni za muslimský národ, ve skutečnosti jsou především buddhisté (s. 52). Balkaři a Karačajevci nejsou turkojazyční, ale hovoří turkickými jazyky (s. 55). Jelcin byl prezidentem i po r. 1992 (s. 90).

Závěrem: Práci jednoznačně hodnotím jako výbornou. Vzhledem k jejím nadprůměrným kvalitám ji zároveň doporučuji i jako práci rigorózní k udělení titulu „PhDr.“.

V Litoměřicích 20. května 2013

PhDr. Hanuš Nykl, Ph.D.